DANSKE MUSEER

6

1989

Børnesygdomme

Dette er 6. nummer af Danske Museer i 1989 og dermed slut på den første samlede årgang. Det er derfor naturligt at standse op og se tilbage på det udkomne. Kun et læserbrev har kritiseret bladet, så man skulle tro, at læserne har været tilfredse. Imidlertid har udgiverne ikke været lige tilfredse hele vejen igennem.

Det har været målet med Danske Museer, at det også skulle være et spændende og interessevækkende blad for museumsforeninger, bestyrelsesmedlemmer, kulturpolitikere, journalister etc. Og ved 6 numre om året i stedet for Museumsmagasinets 4 at kunne være mere aktuel i den løbende kulturdebat – ja helst debatskabende. At Danske Museer er bladet for den danske museumsverden er naturligvis urokkeligt, og jeg kan ikke være uenig med den holdning, som Bi Skaarup lufter i sit læserbrev (1989/5 side 18), at »publikum primært er interesseret i resultaterne af vort arbejde». Men jeg er dybt uenig med hende i hendes påstand om, at den danske museumsverden ikke kan føre en intern debat på et rimeligt niveau, hvis den også skal kunne forstås af udenforstående. Alene at blive præsenteret for det færdigtbearbejdede resultat er da også kedeligt. Der er en utrolig stor interesse blandt publikum for »hvordan» og »hvorfor», og det har været udgivernes hensigt, at Danske Museer uden at slække på fagligheden og sagligheden også kunne være den interesserede museumsbrugers kig over skulderen på os i vort arbejde.

Den ændrede lay-out og en fastansat redaktør var det nye udgangspunkt for, at Danske Museer skulle kunne leve op til sin målsætning, og en redaktionskomite på 7 medlemmer, valgt af Statens Museumsnævn (4), Dansk Kulturhistorisk Museumsforening, Foreningen af Danske Kunstmuseer og Foreningen af Danske Naturvidenskabelige Museer skulle være garantien for bladets linie og indhold. For at sikre kontinuiteten fra Museumsmagasinet udpegede Statens Museumsnævn udenfor egen midte Museumsmagasinets tre tidligere redaktører.

Danske Museer er umiddelbart et mere tiltalende blad, end Museumsmagasinet var, til gengæld har det knebet med at få det ønskede bid i indholdet. Ved at ansætte en redaktør med erfaring fra forlags- og tidsskriftsbranchen mente udgiverne at have sikret sig, at bladet også indholdsmæssigt var i de bedste hænder; men da det efter nogen tid måtte konstateres, at dette, de bedste intentioner til trods, ikke var tilfældet, valgte udgiverne at gøre kort proces og gå tilbage til det gamle prøvede med en museumsmand som redaktør. På sit seneste møde den 31. oktober har Statens Museumsnævn taget dette forhold til efterretning. I overensstemmelse hermed udtræder de tre tidligere redaktører af Museumsmagasinet af redaktionskomiteen, så at denne fremover består af 4 medlemmer (valgt af SMN, DKM, FDK og DNM).

Der har været begyndervanskeligheder, og de ser ud til nu at være løst. Det er tilfredsstillende at konstatere, at Danske Museer er på ret kurs.

Claus Olsen, Formand for redaktionskomiteen

Nye tider – nyt museum

Nationalmuseets direktion har ladet et internt udvalg udarbejde en handlingsplan for museet i de kommende seks år. Oplægget blev fremlagt til drøftelse blandt museets afdelinger og medarbejdere i september. Udvalgsformanden, John Erichsen, gengiver her hovedtankerne i handlingsplansoplægget.

Af John Erichsen

Enhver samfundsvendt kulturinstitution bør med jævne mellemrum overveje sin målsætning og strategi, således at kursen løbende justeres i forhold til det omgivende samfunds skiftende vilkår og forventninger. For nationalmuseets vedkommende er der i denne tid mindst tre gode grunde til, at det er nødvendigt at foretage en sådan overvejelse.

For det første har det kulturhistoriske museumsbillede i Damark ændret sig afgørende i de senere år. For det andet stiller loven om museets udbygning (1986) helt nye krav, og for det tredje må museet tilpasse sig de bevillingsreduktioner, som rammer os i disse år. Der er naturligvis allerede sket meget indenfor samarbejdet med de mange lokal- og specialmuseer landet over, men vi er stadig langt fra at have draget konsekvensen af den nye situation. Vi er i fuld gang med udbygningens praktiske faser, men mangler endnu at omstille os til de intentioner, som udbygningsloven indebærer. Men lad os imidlertid ærligt medgive, at det først og fremmest er de skræmmende økonomiske udsigter, der har ført os ind i tænkeboksen.

Model af Nationalmuseets hovedsæde: Prinsens Palads set fra Ny Vestergade, hvor den nye hovedindgang efter ombygningen 1989-92 skal placeres. Den vestlige (venstre) del af komplekset skal rumme de nye publikumsarealer, der indrettes i overdækkede gårdsrum: forhal med butikker, restaurant, information, skolemodtagelse og undervisningslokaler m.m. samt særudstillingshal og biograf/auditorium. Hallen skal benyttes til såvel museets egne særudstillinger som til stort anlagte internationalt producerede udstillinger.
Model af Lars Rothenborg, 1989.

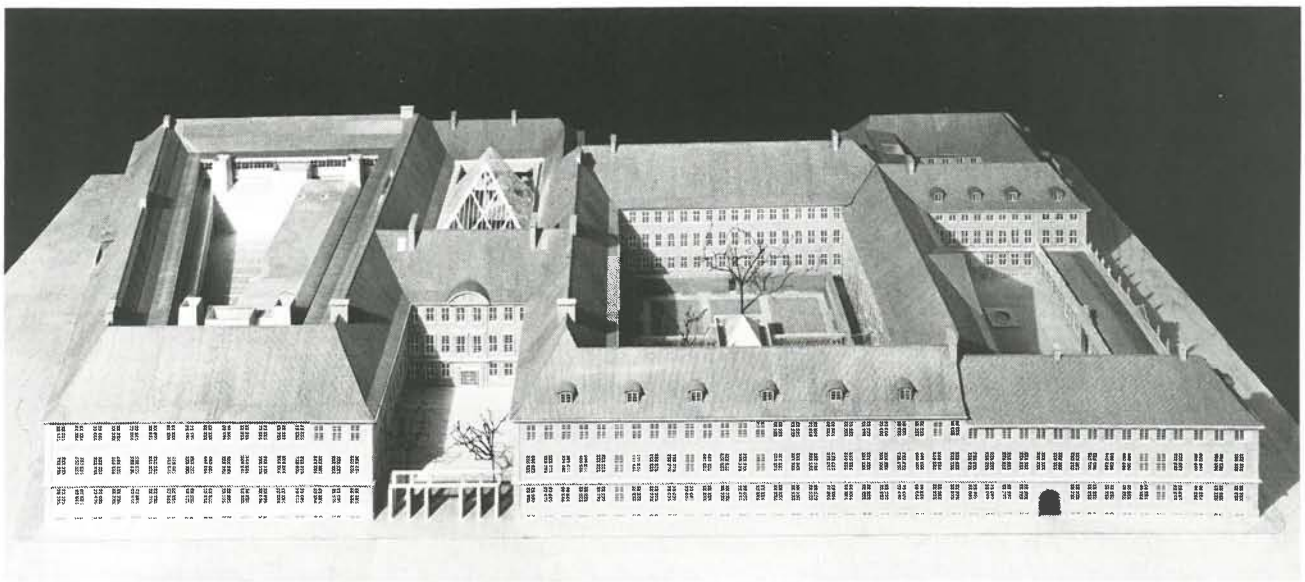

Det økonomiske aspekt

Det er derfor naturligt at starte med det økonomiske og så siden se på det museale. Hvis vi retter blikket bagud, kan vi konstatere, at Nationalmuseet – som hele den offentlige sektor - i perioden fra midt i 50'erne til midt i 70'erne oplevede et opsving af hidtil ukendt omfang. Antallet af ansatte tredobledes, og mange nye aktiviteter iværksattes. Omkring 1975 standsede denne vækst, og selv om der siden er sket betydelige budgetudvidelser, så har de været øremærkede: Bevaringsplanen 1979, museumsloven 1984 og udbygningen 1986.
Disse bevillinger har naturligvis i høj grad gavnet Nationalmuseet som helhed, men de enkelte afdelinger eller medarbejdere, som ikke blev berørt direkte, har ikke selv oplevet det som stigninger. Kunsten har derfor været at lære at leve med den nye situation. Men med dybe rødder i den uhæmmede vækstperiode kneb det med at begrænse aktiviteterne ud fra en overordnet prioritering. Man påtog sig flere og flere nye opgaver, erhvervede f.eks. flere bygninger i Mølleådalen (uden tilstrækkelige driftsmidler) og skabte de store Brede-udstillinger, som imidlertid kostede dyrt i driftsmidler og personaleforbrug. Man nærede en optimistisk tro på, at det nok altsammen skulle gå alligevel – det havde det jo gjort hidtil!
For at få budgetterne til at hænge sammen, beskar man bevillinger til f.eks. bygningsvedligeholdelse, rengøring og almindelig museumsdrift. Da det ikke længere var tilstrækkeligt, måtte ledigtblevne stillinger indefryses og timelønsbevillingen reduceres. Resultatet var forfaldne bygninger, færre og færre penge til det egentlige museumsarbejde og vilkårlige personalereduktioner.
Med andre ord velkendte, kortsigtede lappeløsninger, der udskød problemernes løsning til senere.
I midten af 1980'erne var situationen blevet så uholdbar, at der måtte noget ekstraordinært til. En række af Nationalmuseets ejendomme og museer ude i landet blev overdraget til lokal drift. Det var brud på en lang tradition, men for så vidt en naturlig udvikling. Ganske anderledes alvorligt var det, at man så sig nødsaget til at reducere den stadigt større lønudgift gennem stillingsnedlæggelser, herunder at gennemføre afskedigelse af medarbejdere.
Da der ikke var tale om engangsforeteelser, men om nødvendig tilpasning til en situation på lang sigt, besluttede Nationalmuseets direktion sig – kraftigt opfordret af hovedsamarbejdsudvalgets personaleside – til at iværksætte en langtids-planlægning. Ud fra museumsfaglige prioriteringer var det hensigten at opstille en personalenormering, der kunne holde et stykke ud i fremtiden. Der skal med andre ord træffes nogle valg – hvad skal nedprioriteres, hvilke aktiviteter må bringes til ophør, skal noget helt andet opprioriteres eller iværksættes - hvilket Nationalmuseum skal vi egentlig have?

Nationalmuseet

Museumsbilledet og museumsrollen

Spørgsmålet er naturligvis først og fremmest af betydning for publikum, men også for vore nuværende og kommende samarbejdspartnere og os selv. I denne sammenhæng tænkes imidlertid mest på vore kolleger ud over landet. Lad os derfor se lidt nærmere på det, der er blevet kaldt museumsbilledet på landsplan.
I »Gamle dage» – for blot en generation siden – var antallet og størrelsen af de øvrige kulturhistoriske museer i Danmark så beskedent, at Nationalmuseet ubetinget var den dominerende institution. Her fandtes den største faglige ekspertise, og her kunne man se de store, repræsentative udstillinger af dansk (og fremmed) kultur. Takket være folkelig opbakning og en ændret kulturpolitik er det heldigvis lykkedes at gennemføre en række museumslove (fra 1956), som over en relativ kort årrække har skabt grundlag for et landsdækkende net af lokal- og specialmuseer. Ser vi på antallet af statsstøttede, fagligt bemandede kulturhistoriske lokal- og specialmuseer fra 1960 til i dag, er der nu 2½ gange så mange her knapt 30 år senere. Hvis vi betragter skaren af videnskabeligt uddannede fagfolk, så er disse nu 3½ gange så talrige ude i landet som på Nationalmuseet.
Alene disse kendsgerninger må føre til en ændret arbejdsdeling og nye samarbejdsformer. Vi er ikke mindst via Museumsnævnet – godt i gang, men der er et stykke vej tilbage, førend vi har draget de nødvendige konsekvenser. Dette er især påtrængende nu, hvor vi befinder os i en nedgangsperiode; vi ved, at bevillingerne for de statslige museer desværre ser ud til at være faldende, så langt øjet rækker. Statstilskuddene til de øvrige museer begrænses også, og mon ikke det samme vil gøre sig gældende for amtslige og kommunale bevillinger. Vi må derfor finde frem til ordninger, der sikrer en bedre udnyttelse af det samlede museumsvæsens ressourcer.

Igennem årene har de populære sommerudstillinger trukket mere end 2½ million besøgende til Brede. I den kommende tid skal der i de gamle fabriksbygninger (t.h.) indrettes 5 permanente udstillinger, åbne året rundt. Også det vidtstrakte kulturlandskab omkring fabrikken indgår i dette nye museum.
De nye udstillinger i København og Brede og de mange aktiviteter i tilknytning hertil skal omdanne Nationalmuseet til et levende og alsidigt kulturcenter. En sådan virksomhed stiller imidlertid nye og store krav til såvel medarbejdere som ledelse.
Foto: Per Ottosson 1971.

Nationalmuseets nuværende organisation

Hvad skal være Nationalmuseets rolle i denne situation? Ja, ifølge museumsloven er institutionen jo landets hovedmuseum for den danske kulturs vedkommende, hvilket bl.a. indebærer forpligtelse til at »anlægge og opretholde repræsentative samlinger». At definere dette begreb er en af de væsentligste opgaver lige nu – ikke mindst inden for den nyeste tid, hvor vi er omgivet af lutter potentielle museumsgenstande.

Nationalmuseet har desuden de landsdækkende arkiver og registre, herunder forpligtelsen til at føre det Centrale Kulturhistoriske Register. Repræsentative samlinger er nævnt, men mest i forbindelse med den løbende indsamling. Ser vi tillige på de eksisterende samlinger, indebærer forpligtelsen naturligvis bevaringen af disse samt formidlingen heraf i landets største og bredest anlagte udstillinger. De meget omfattende genstandssamlinger giver i tilknytning hertil Nationalmuseet rollen som »centralmagasin« for de øvrige museer med tilhørende udlåns- og deponeringsvirksomhed. Endvidere driver Nationalmuseet sin store bevaringssektion med tilknyttede laboratorie- og forskningsopgaver, som er betegnet »rigshospitalsfunktion». Hertil hører også C 14-laboratoriet og Naturvidenskabelige Afdeling.

Endelig er Nationalmuseet forpligtet til at yde museumsfaglig bistand til de øvrige kulturhistoriske museer. Udover disse mål og aktiviteter fra museumsloven: indsamling, registrering, forskning, bevaring og formidling af genstande og viden om fortiden, er museerne imidlertid i stigende grad blevet sig bevidst, at disse mål og aktiviteter ikke længere er udtømmende. I den definition af museer, som den internationale museumsorganisation (ICOM) vedtog i 1974 – i øvrigt under sit møde i København – slog man stærkt på opgaver som at bidrage til *erkendelse, uddannelse* og *oplevelse,* og man understregede den *aktive rolle, museerne skal spille i samfundsudviklingen.* Der er ingen tvivl om, at Nationalmuseet i sine enestående genstandssamlinger, sine righoldige arkiver og sit højt kvalificerede personale har potentiale til at drive en sådan aktiv virksomhed, som deltager i den kulturpolitiske debat og herigennem være med til at præge samfundsudviklingen. Nogle af de populære Brede-udstillinger viste det klart.

Nye forudsætninger – nytænkning

Lad os vende tilbage til økonomien et øjeblik for at se, hvorledes den indvirker på det museumsfaglige. Nogle af de økonomiske vilkår ligger simpelthen i tiden: Nationalmuseet bliver som alle andre statsinstitutioner hvert år beskåret med 2,6% af sit lønbudget. Vi kan (og må naturligvis) finde det beklageligt, men vi bør ikke kun jamre af den grund. Noget andet er, at vi har en tyngende arv fra den umiddelbare fortid (kortsigtede driftsbesparelser), som tvinger os til at omprioritere. Denne del af vores økonomiske situation er som sagt i nogen grad selvskabt, så heller ikke den skal alene give anledning til klagesange. Vi har selvfølgelig lov at håbe, at nogen kommer os til undsætning, og at situationen vil bedres i fremtiden. Men lige nu er vi nødt til at slå fast, hvad det drejer sig om, og hvor galt det står til. Da man især sparede på drift uden for lønområdet, udgør lønandelen af det samlede budget i dag lidt over 70%. Der er herefter mindre end 30% tilbage til den egentlige museumsdrift samt den administration, der uløseligt knytter sig hertil og vedligeholdelse af museets meget omfattende bygningsmasse – tilsammen over 100.000 kvadratmeter. Det føles, som om vi er meget fattige – mange af bygningerne og friarealerne ser ikke for godt ud, og der er så få »museumskroner«, at det kniber med at agere Nationalmuseum ud over landet. Dette er fagligt uholdbart og giver urimelige arbejdsvilkår for personalet. Udover at genoprette misforholdet mellem løn og øvrige drift er der tillige behov for at afsætte midler til løbende fornyelse i form af forsknings- og formidlingsprojekter samt at etablere forsvarlige reserver.

Alle disse forhold: samfundets ændrede krav og forventninger, behov for tilpasning, reduktionen af bevillingerne og opprioriteringsbehovene fordrer nytænkning: en omprioritering, der kan skabe rammerne for udvikling af Nationalmuseet inden for de givne vilkår. Noget sådant må naturligvis koste – vi har beregnet det totale behov for besparelser i 1995 til de nævnte formål til ca. 30 mio. kr. svarende til en reduktion af ca. 150 stillinger. En sådan reduktion ville være lige så uforsvarlig, for så var der ikke noget funktionsdygtigt Nationalmuseum tilbage om 6 år.

I oplægget til planen foreslås det at reducere antallet af afdelinger fra 16 til 5. Målet er først og fremmest at skabe bedre faglige miljøer – nogle af afdelingerne tæller i dag mindre end 5 medarbejdere. Denne større faglige bredde vil automatisk give

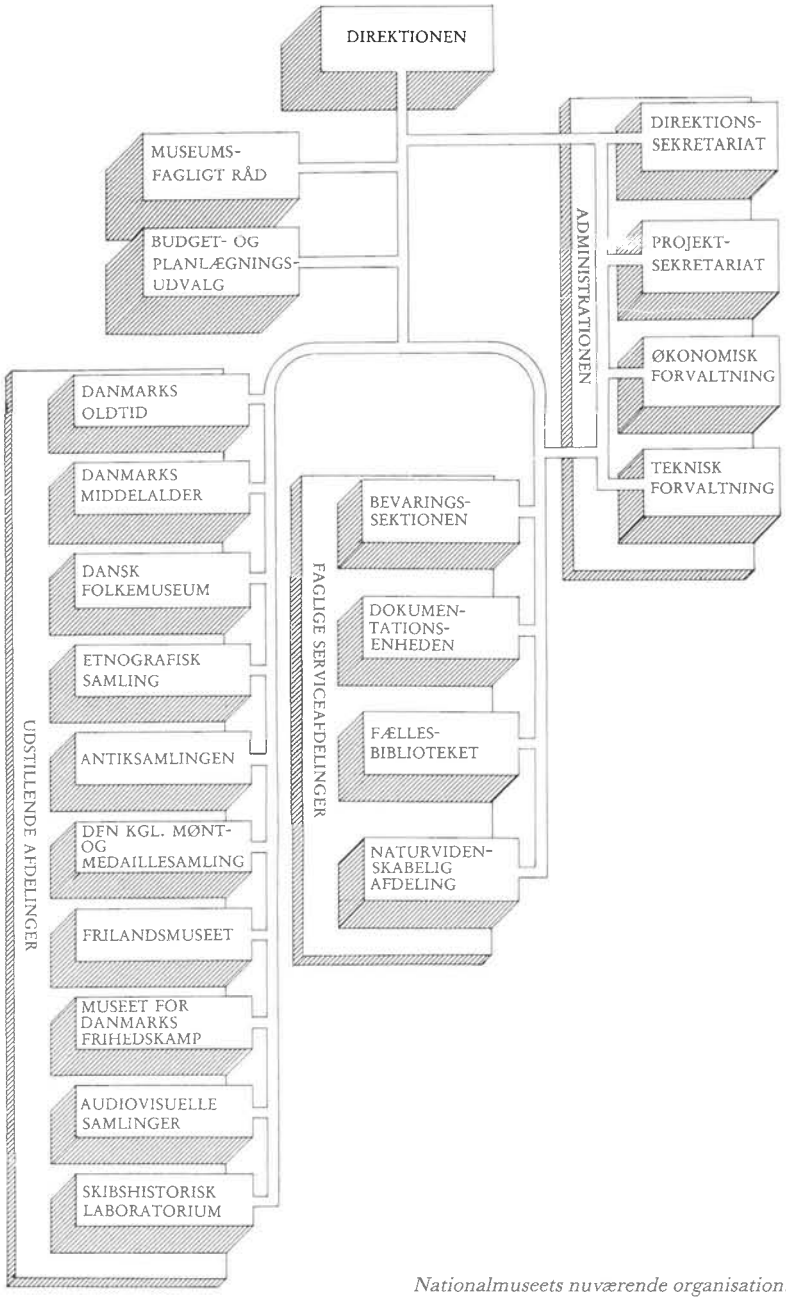

Nationalmuseets nuværende organisation.

øget fleksibilitet og således en bedre udnyttelse af ressourcerne. Endvidere vil færre afdelinger medføre en tiltrængt forbedring af det ledelsesmæssige overblik, og endelig er det en model, som vil have mulighed for at afbøde nogle af de værste virkninger af de bebudede nedskæringer.
Oplægget til handlingsplan foregiver ikke at give nogen patentløsning på alle museets problemer. Men det indeholder en række prioriteringsforslag og løsningsmuligheder, ligesom det oplyser konsekvenserne heraf. Nu er det op til museets mange organer og enkelte medarbejdere at ytre sig - og det gør de sandelig! Herefter må direktionen træffe en række beslutninger. Hvis man vælger Moderniseringsudvalgets oplæg, sådan som det er udformet og med de indstillinger, det indeholder, vil museet være nødsaget til at reducere medarbejderstaben over de kommende 6 år med i alt ca. 75 stillinger. Ca. 3/5 vil kunne afvikles ved naturlig afgang, mens resten eller ca. 2/5 (ca. 30 stillinger) efter alt at dømme må reduceres ved uansøgt afsked - dog med et flerårigt varsel, idet afskedigelserne først skal finde sted i 1994 og 1995.
Det er naturligvis indlysende, at en så stor stillingsreduktion (ca. 20%) er en alvorlig beslutning, som vil ændre museet afgørende på en række områder. Der vil være opgaver, som ikke længere kan varetages. Men det ligger også i oplægget, at der frigøres midler til øget museumsdrift, til nye forsknings- og formidlingsprojekter osv. Det vil sige, at Nationalmuseet ved at samle sig om de helt centrale opgaver og gennem et udbygget samarbejde med de øvrige museer alligevel skulle blive til større glæde for omverdenen og samtidig en mere attraktiv og inspirerende arbejdsplads. Dette hænger også sammen med en anden og helt enestående side af museets aktuelle situation. Takket være Egmont Fondens generøse donation og Folketingets ekstraordinære bevilling (udbygningsloven) befinder museet sig midt i en storstilet udbygning, der giver museet nye fysiske rammer, skaber mulighed for nyopstilling af samlingerne og via moderne teknologi stiller museets samlede viden til offentlighedens disposition på en helt ny og åben måde. Men hvis denne enestående chance skal udnyttes fuldt ud, fordrer også dette en omstilling af museets virke.
I disse år med vigende faste bevillinger er der særlig grund til at være opmærksom på ekstraordinære finansieringsmuligheder. Kulturministeren er selv gået i spidsen med sit Kulturpolitiske Ideprogram, hvortil der er afsat ikke færre end 120 mio. kr. Målet er at udbygge samspillet mellem befolkningen og de etablerede kulturinstitutioner, og det er som skræddersyet til museerne, der jo har deres udspring i det folkelige. Ligeledes må vi søge midler i EF's kulturprogrammer, i vore forskningsråd og forskellige andre fonde.

Ledelsesform

Spørgsmålet er så, om den beskrevne omstillingsproces vil kunne gennemføres på det ærværdige og traditionsrige Nationalmuseum. Her må udvalgsformanden nok tage kasketten af, for på dette punkt er der ingenlunde enighed i Moderniseringsudvalget. Nationalmuseet er kendetegnet ved en ganske særlig styreform. Som den eneste statsinstitution udover de højere læreanstalter fik museet i 1975 et cirkulære, der fastlægger styreformen som et medarbejder-»demokrati«. Den øverste ledelse er direktionen, bestående af to fødte medlemmer: rigsantikvaren og administrator samt 4 valgte personalerepræsentanter. Alle beslutninger træffes i dette kollektive organ, hvor personalerepræsentanterne udgør et flertal. På afdelingsniveau ligger beslutningskompetencen hos et afdelingsråd, omfattende samtlige videnskabelige medarbejdere samt valgte repræsentanter for det tekniske og administrative personale - afdelingslederen er født formand. Da denne ordning blev etableret, var det tanken at overføre den på andre institutioner under Kulturministeriet, men det er ikke sket.
Nogle finder - og jeg deler denne opfattelse - at denne atypiske ledelsesform - dens mange dyder til trods - næppe vil være egnet til at gennemføre den store omstilling, som forestår, hvor mange gamle afdelinger skal slås sammen, hvor traditionsrige fagområder skal nedlægges og velkendte aktiviteter må ophøre, og hvor kolleger skal indstilles til afskedigelse. Kan beslutning herom træffes kollektivt på afdelingsplan? Da afdelingerne i foråret 1988 blev bedt om at pege på nedprioriteringsområder svarende til de 10%, personalet ville blive reduceret med i de kommende 5 år, fik direktionen ingen gode ideer. Ingen af afdelingerne var villige til at pege på områder (og dermed let identificerbare kolleger), som kunne nedprioriteres/afskediges. Naturligvis ikke, for hvem kan sidde omkring et bord og blive enige om, hvem i kredsen, der bedst kan undværes - det er vist for meget at forlange, at nogen skulle kunne klare et sådant habilitetsproblem.
Hermed være ikke sagt, at medarbejderindflydelsen skal forsvinde på Nationalmuseet - naturligvis ikke! Den skal fortsat trives og udvikles, bl.a. i de organer, som kendetegner alle andre offentlige institutioner: hovedsamarbejdsudvalg og lokale samarbejdsudvalg - og ved siden af disse først og fremmest gennem en langt større *ansvarsdelegering* end vi kender til i dag. Den nuværende ordning har i vidt omfang frataget personalet initiativ og henlagt beslutningerne til de tungtarbejdende afdelingsråd. Nationalmuseet har

imidlertid en overordentlig kompetent medarbejderstab med høj faglig indsigt og ansvarsfølelse, og det er snarere her, man i fremtiden skal basere den enkeltes indflydelse på dagligdagen og i løsningen af de konkrete opgaver. Desuden bør man fortsat opretholde afdelingsråd med valgte repræsentanter for de forskellige personalegrupper. Disse bør tillægges rådgivende status, idet det endelige ansvar placeres hos afdelingslederen – sådan som det i øvrigt er tilfældet på alle andre statsinstitutioner.

Til syvende og sidst handler det hele om, hvilket Nationalmuseum, vi ønsker, og hvordan vi får skabt dette museum. Det er disse spørgsmål, som nu drøftes overalt i museet, og som direktionen herefter må tage stilling til. På den ene side må vi ikke forhaste os, på den anden side gælder det om at komme i gang. Det bedste resultat opnår vi kun ved en snarlig beslutning om museets kommende hovedstruktur og ledelsesform. Herefter må der sættes rigelig tid af til i de nye storafdelinger at gennemdrøfte de nødvendige prioriteringer inden for rammerne af museets overordnede mål og strategi. Denne faglige drøftelse skal ikke kun finde sted på Nationalmuseet internt, men bør tillige inddrage vore samarbejdspartnere i det øvrige museumsvæsen.

□

Ny formand for Foreningen af Danske Kunstmuseer

Jesper Knudsen, der har haft hvervet gennem 5 år, ønskede ikke genvalg, og i stedet blev Marianne Saabye, Den Hirschsprungske Samling, valgt. Bestyrelsen består herefter af: Marianne Saabye (formand), Christian Gether, Vestsjællands Kunstmuseum (næstformand), Eva Henschen, Thorvaldsens Museum (kasserer), Henrik Bjerre, Statens Museum for Kunst, Anne Christiansen, Esbjerg Kunstforenings Samling, Ellen Tange Mortensen, Kunstmuseet Køge Skitsesamling og Hanne Pedersen, Hjørring Kunstmuseum.

Årsmødet 26. september, vedtog at sende Folketingets Kulturudvalg en beklagelse over de forringede arbejdsvilkår, den nye museumslov giver. I henvendelsen til udvalget skriver foreningen bl.a.: »Under de nye vilkår er det umuligt at realisere den langsigtede planlægning og opgaveløsning, der er bydende nødvendig, hvis kunstmuseerne skal kunne opfylde deres nationale forpligtigelser og udnytte de tilstedeværende muligheder for at placere sig centralt i det kommende internationale kultursamarbejde.

Nyansættelse i Statens Museumsnævns sekretariat

Museumskonsulent Thomas W. Lassen, der har været ansat i nævnets sekretariat i de sidste 4½ år, er bevilget orlov i to år fra 1. november 1989 med henblik på at tiltræde stillingen som leder af Lolland-Falsters Stiftsmuseum. Else-Marie Boyhus, der har ledet stiftsmuseet i Maribo siden 1963, har orlov for at undervise på Krogerup Højskole.

Som vikar for Thomas Lassen har nævnet pr. 1. december ansat cand.mag. Hanne Dahlerup Koch, som er cand.mag. i middelalderarkæologi og historie. Hanne Koch har tidligere været beskæftiget med udgravninger på en lang række lokalmuseer - senest for Lolland-Falsters Stiftsmuseum og Museet for Holbæk og Omegn – samt i Norge.

Nye medlemmer af Statens Museumsnævn

Den 1. september 1989, blev Helge Nielsen, Køge Museum, medlem af nævnet. Han erstattede Marianne Bro-Jørgensen som repræsentant for de kulturhistoriske museer.

Pr. 15. oktober 1989 har Jette Baagø, Jagt- og Skovbrugsmuseet erstattet Flemming Roth, Midtsønderjyllands Museum som de naturvidenskabelige museers repræsentant.

Er Østdanmark glemt?

Bliver landet øst for Storebælt isoleret, når de i forhold til opgavernes sparsomme midler til arkæologiske undersøgelser prioriteres af Det Arkæologiske Nævn (DAN)

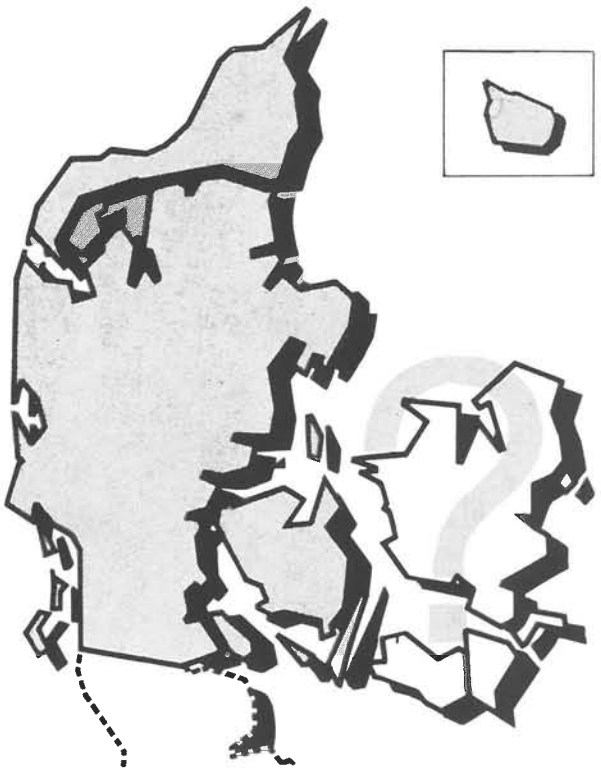

Af Karen Løkkegaard Poulsen,
Lolland-Falsters Stiftsmuseum

Prioritering i »dansk« arkæologi

I de senere år er der ført intense drøftelser om prioritering af udgravningsopgaver, senest på den række af møder, som DAN har afholdt de sidste år. Det var den voldsomme stigning i udgravningsaktiviteten i 1970'erne og de tidlige 1980'ere, der først skabte klima for diskussionen. Anlægsaktiviteten var stor, og arkæologerne udnyttede i stigende grad den mulighed, Naturfredningslovens § 49, senere Museumslovens § 26, gav for at undersøge mange af de arkæologiske levn, som anlægsarbejderne ville ødelægge. Ved hjælp af planlovssystemet indarbejdede den antikvariske verden og bygherrerne den samarbejdsform, der mange steder blev praksis: hensynet til de arkæologiske interesser var med som en del af anlægsarbejdet. Og hvor det er lykkedes, allerede i planfasen. Af de mange arbejdsopgaver, som knytter sig til arkæologisk museumsarbejde, var det feltarbejdet, som beslaglagde det meste af arkæologernes tid. Dengang var spørgsmålet: hvad laver du for tiden? næsten altid ensbetydende med: hvad graver du?

Fra den første spæde start har jeg oplevet debatten som en trang til at skaffe klarhed i en faglig og museumsmæssig kaotisk situation. Hvor den hektiske udgravningsaktivitet skabte en tidevandsbølge af nye data, der knap blev færdigbearbejdet, før nye opgaver meldte sig, var og er det nødvendigt at stoppe op og overveje, om resultaterne står mål med indsatsen; om den enkelte udgravning i sin art og sin dokumentation bringer noget nyt eller blot er endnu en bekræftelse på allerede indvunden viden.

I sit videre forløb har arbejdet med prioritering også fået næring af den økonomiske stramning; det er en tendens, der også ses indenfor andre områder af samfundet. Det er rimeligt, at der stilles øgede krav til en udgravnings faglige indhold, når der kun er midler til at udgrave en del af de truede jordfund, som efter lovens hensigt skulle undersøges. Men underligt nok er det kun det aktuelle fi-

nansieringsgrundlag, der vejer tungt. Prioritering er fuldt så vigtig af hensyn til fremtidens økonomiske formåen. Fundstoffet skal – som alle andre indkomne museumsgenstande – opbevares i princippet til evig tid. Det er en vigtig grund til at stille krav til kvaliteten af det truede arkæologiske kildemateriale, som hentes hjem til museerne.

Skævdeling af arkæologisk arbejde

Det er først nu, da der ikke længere er tilstrækkelige midler til udgravninger i forhold til den arkæologiske kapacitet, som landet råder over, at andre dele af det arkæologiske arbejde for alvor er ved at komme med. Det er nu, det store behov for bearbejdning og formidling af arkæologisk materiale formuleres, og hvor det drøftes, hvordan der kan skabes rammer, så også den del af arbejdet kan blive gjort. Det er vigtige overvejelser, bl.a. fordi de peger fremad: hvordan skal fagets arbejdsstruktur være i den kommende epoke, hvor planlovene formentlig bliver yderligere udhulet og dermed sikkert også Museumslovens § 26, som er udtænkt og formuleret i planlovs-systemets tidsånd?

Udgravningsvirksomhed

Hvor spændende dette spørgsmål end er, vil jeg dog lade det ligge her. Mit ærinde angår selve debatten om prioritering af dansk udgravningsvirksomhed. Jeg må tilstå, at jeg som østdansk deltager i den debat, indimellem føler mig som en fremmed fugl. Rent faktisk tilhører min arbejdsmark med sit arkæologiske fundmateriale også et andet kulturområde end det, der lægges til grund for prioteringen. (Med begrebet »Østdanmark« menes i artiklen: øst for Storebælt, minus Bornholm).

Det står med al tydelighed klart for mig, i hvor høj grad syntesen om Danmarks oldtid bygger på de velundersøgte forhold vest for Storebælt, og hvor forskellige kulturforholdene på mange måder er i Øst- og Vestdanmark, samtidig med at den arkæologiske udforskning af de to områder har fulgt vidt forskellige baner. Der er huller i forskningen, som det er væsentligt at få mere viden frem om, selv om de i Vestdanmark er udgravet til bevidstløshed. Her er nogle eksempler: hvilket emne kan næsten nævnes, som fra en østdansk synsvinkel er vigtigere at satse på end de så foragtede bopladsgruber for at få analyseret østdansk bopladskeramik fra snart sagt alle oldtidens perioder? – Og hvad med gravhøjene? Der er i de sidste årtier gravet mange, men oplyser det om gravskik i hele landet? Hvor meget konkret ved man egentlig om den rige variation af gravhøje i Sydøstdanmark? – Tilsvarende er der emner, som prioriteres højt på landsplan, men som i Østdanmark bør vurderes kritisk i det enkelte tilfælde. Det gælder f.eks.

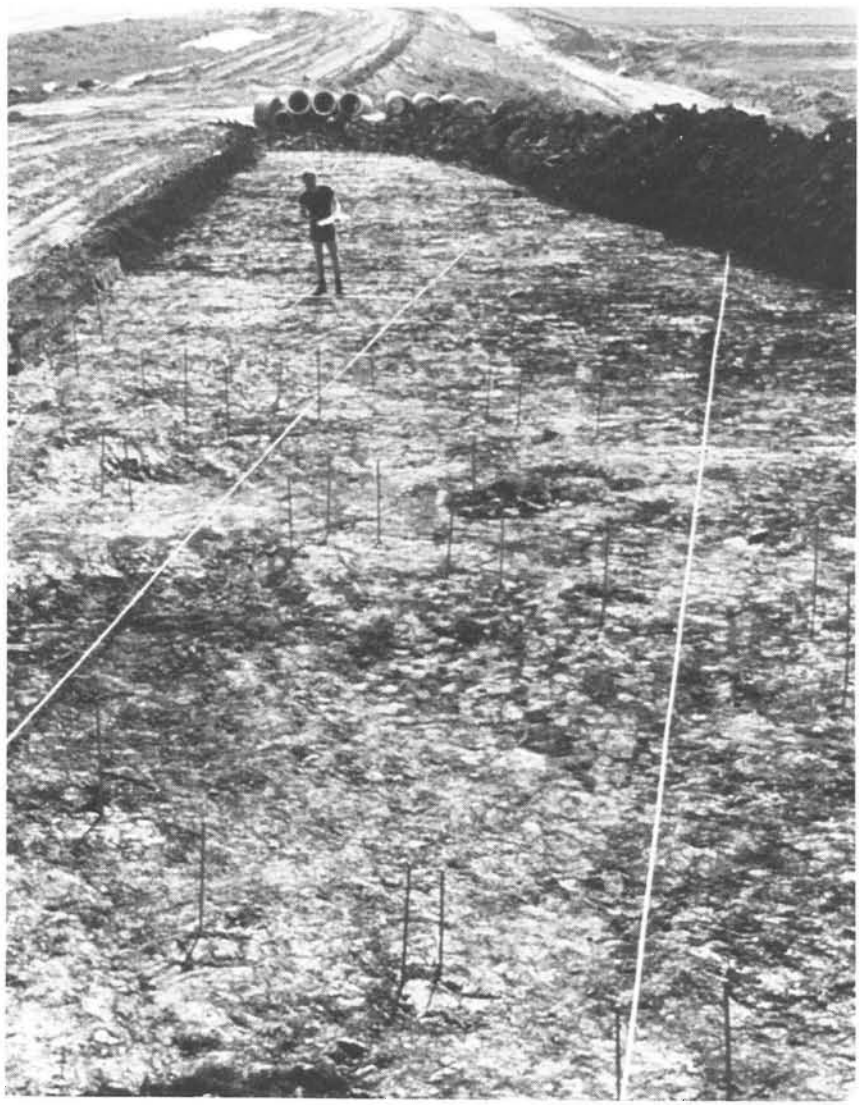

Landsby fra middelalderen udgraves før motorvejen anlægges på Nordfalster.
Foto: Lolland-Falsters Stiftsmuseum.

Antikvarisk arbejde 1859. Under festivitas overdrager grev Wichfeld, Engestofte gods på Lolland, øen med de mesolitiske bopladser til J. J. A. Worsaae til det offentliges beskyttelse. Tegning: J. Kornerup.

middelalderens bopladser, hvor der specielt på Lolland-Falster er foretaget meget feltarbejde, og hvor der først kan stilles nye spørgsmål til kildematerialet, når de store fundmængder fra de gamle gravninger er bedre analyseret.

Østdansk arkæologi

Man kan undre sig over, hvorfor den arkæologiske udforskning af det østlige Danmark på de fleste punkter er så meget bagefter det vestlige. Det hele begyndte ellers så godt. I forrige århundrede var Østdanmark en ganske central arkæologisk arbejdsmark. Det var i Østdanmark, pilotprojektet til herredsberejsning fandt sted i 1850'erne med forsøgsvise berejsninger, hvor praksis afprøvedes og arbejdsgange tilrettelagdes. Ved århundredskiftet var herredsberejsningen stort set afsluttet i Østdanmark, mens det gik trægere i Jylland.
Den svage rolle, Østdanmark indtager i det arkæologiske fundbillede i dag, skyldes ikke manglende tradition for arkæologisk arbejde. Langt tilbage i tiden er der indsamlet mange vigtige jordfund, værnet om oldtidsminder og foretaget udgravninger. Godserne var centre i dette arbejde, og godsejeren var forpligtiget til på monarkens vegne at indsamle danefæ. Som led i landboreformerne førtes disse opgaver over i offentligt regi, og grunden blev lagt til museumsvæsnet og de antikvarisk arbejdende myndigheder. Paradoksalt nok fornemmes denne lange tradition for arkæologisk arbejde i det daglige som et af de elementer, østdanske arkæologer arbejder på trods af, i hvert fald i de dele af Østdanmark, hvor feudale traditioner stadig gør sig gældende. Den dag i dag er det almindeligt, at medhjælperne på de store brug har pålæg om at aflevere fundne oldsager på godskontoret: danefæ sendes videre til museerne, men ellers er det sjældent, der spontant indløber fundanmeldelse derfra. Godsområder har en tilbøjelighed til at fremtræde som hvide pletter på det arkæologiske udbredelseskort.

Hedeopdyrkning i Jylland

Den egentlige årsag til det lave forskningsniveau indenfor østdansk arkæologi tror jeg dog ikke skal findes i selve området. Nationalmuseets prioritering af arbejdsopgaver i første halvdel af dette århundrede har spillet en afgørende rolle. Med opdyrkningen af den jyske hede, der intensiveredes efter første verdenskrig, blottedes – i en for arkæologer indbydende sandjord - fossile kulturlandskaber med utrolig velbevarede oldtidslevn, som havde ligget uberørt af dyrkning og bebyggelse i århundreder.
Det var rigtigt af Nationalmuseets medarbejdere at satse meget på at få undersøgt disse levn, inden de blev udslettet af markarbejde. I Østdanmark var tilsvarende oldtidslevn allerede godt nedslidte på det dyrkede land. Her havde så stor en ødelæggelse af det arkæologiske kildemate-

riale, som den hedeopdyrkningen i Jylland medførte, fundet sted godt 100 år tidligere med de landbrugstekniske forbedringer, der fulgte i kølvandet på landboreformerne.
Men med Nationalmuseets stærke engagement mod vest stod det arkæologiske feltarbejde i stampe østpå, selv om der i tidsrummet blev udført vigtige udgravninger ofte i et samarbejde mellem Nationalmuseet og de få provinsmuseer i området, der var grundlagt i slutningen af 1800-/begyndelsen af 1900-årene.
Imidlertid betød den centralistiske struktur, dansk arkæologi var organiseret efter, at Nationalmuseets forskningspolitik var afgørende for helhedsbilledet.

Decentral museumsstruktur

Strukturen i den arkæologiske verden ændredes med højdekonjunkturerne i 1960'erne (museumsloven i 1958, og siden 1976-loven). Fagfolk blev ansat ved lokalmuseerne i en decentral struktur. Hurtigst skete professionaliseringen vestpå. En af årsagerne er nok, at jordbunden var gødet bedst her, idet befolkningens interesse for faget var størst efter den mangeårige arkæologiske virksomhed med udgravning og formidling, som Nationalmuseet havde foretaget. Mange steder i Østdanmark er professionaliseringen sket så sent, at det i 80'ernes krise er svært at bringe museerne op på så rimeligt et niveau med teknisk/administrativ stab m.v., at en stabil arbejdsrytme kan etableres. Bedst er det gået for de museer, der ligger i udbygningsområder, hvor en del af det arkæologiske undersøgelsesarbejde bringer museerne eksterne offentlige midler.
For de øvrige arkæologisk arbejdende museer i området er Museumslovens § 26 derimod på det nærmeste sat ud af kraft ved den bevillingspraksis, som blev indført for nylig, at museerne selv skal bekoste prøvegravningsfasen i en undersøgelse. I princippet er det rimeligt, men i praksis lader det sig kun gøre, hvor museet er velkonsolideret. Et stramt udgravningsbudget er hurtigt brugt på besigtigelser, rekognoscering og på at spæde til de udgravninger, som finansieres af Rigsantikvarens sparsomme midler, så de kan afrundes fagligt forsvarligt.
Derfor er det – med infrastrukturen i denne del af museumsvæsnet sammen med den gældende bevillingspraksis – vanskeligt at gøre brug selv af de sparsomme midler, som Rigsantikvaren virkelig råder over til udgravning. Et gennemsyn af den senere tids ansøgnings- og bevillingsoversigter fra RAS bekræfter tendensen og illustrerer, hvor hårdt presset disse museers ressourcer er. Hvor er der dog få projekter i Østdanmark, og hvor står det i modsætning til det store behov, der er for at få et mere bærekraftigt kildemateriale i den del af landet.

Det billede af Danmarks oldtid, som arkæologer i dag tegner, kunne afspejle fortiden mere sandfærdigt og nuanceret, hvis det kildemateriale, syntesen bygger på, geografisk var mere repræsentativt. Traditionen med den skæve forskningsindsats i øst og vest bør brydes. Hvis ikke, kan man frygte, at udbredelseskortet med den jyske halvø i al sin ensomhed bliver et endnu mere udbredt fænomen end nu i fremtidens litteratur om dansk forhistorie.
Spørgsmålet er, hvordan vi gør os fri og skaber en bedre balance i den arkæologiske forskning i Danmark. I den proces har DAN en central rolle som det organ, der ifølge lovgivningen er ansvarlig for samordning af det arkæologiske undersøgelsesarbejde.
Et af midlerne er at udarbejde en mere detaljeret status over forskningsresultater og -behov, end rapporterne fra prioriteringsmøderne indeholder. De var en god begyndelse, men det er nødvendigt nu at fokusere på det regionale. DAN's næstformand har været inde på tanken med periodiske, regionale oversigter. Det er vigtigt at gå videre i dette spor. Inden der er tilvejebragt et finere redskab til prioritering af undersøgelsesopgaver og indført en mere hensigtsmæssig bevillingspraksis, vil jeg anbefale et kriterium, der som tommelfingerregel vil udfylde nok et af de største huller i dansk arkæologisk forskning i dag: POSITIV SÆRBEHANDLING AF ARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER I ØSTDANMARK.

Decentraliseringen af det danske museumsvæsen har på denne måde ikke skabt det brud på traditionen med den skæve arkæologiske dækning af øst- og vest, som man kunne have forventet. Snarere tværtimod. Der er en selvforstærket slagside mod vest, som kommer til udtryk bl.a. i det utilstrækkelige faglige grundlag, DAN prioriterer efter; i den nævnte praksis ved bevilling af § 26-midler, og i den geografiske sammensætning af lokalmuseernes repræsentation i DAN. □

Svar til Karen Løkkegaard Poulsen

Af Steen Hvas, Det Arkæologiske Nævn

I dag er der ikke mere behov for en positiv særbehandling af arkæologiske undersøgelser i Østdanmark, men der er et publikationsproblem i hele Danmark, og det er vigtigere at få løst end fortsat at grave materiale op af jorden

I alle de år, Det arkæologiske Nævn har eksisteret, dvs. siden 1984, er der faktisk sket en positiv særbehandling af arkæologiske undersøgelser i Østdanmark, nemlig en positiv behandling af de ansøgninger om arkæologiske udgravninger, der er modtaget fra de arkæologiske museer her i forhold til tilsvarende ansøgninger fra Vestdanmark, da det område, Karen Løkkegaard Poulsen betegner som Østdanmark, hidtil har været meget svagt arkæologisk funderet. Men billedet er i dag ændret. Fra 1985 til 1989 er der lokalt skabt grundlag for 3 nye arkæologisk arbejdende museer netop i Østdanmark, Nykøbing Falster, Korsør og Nykøbing Sjælland. Decentraliseringen af det danske museumsvæsen har således i de senere år bevirket, at det tidligere svage Østdanmark i dag er rimeligt arkæologisk dækket.

Kigger man i dag på et Danmarkskort, der viser museernes arkæologiske ansvarsområder, så er Østdanmark ikke det største problem, men det er rent faktisk dele af Jylland, hvor ret store områder varetages af ganske få ansatte arkæologer.
Det er rigtigt, at der er sket en forskellig arkæologisk udbygning af henholdsvis Vest- og Østdanmark, hvad der hidtil har givet det indtryk, at udforskningen af det østlige Danmark på de fleste punkter var så meget bagefter det vestlige, ofte anført med baggrund, at det arkæologiske kildemateriale var helt nedslidt

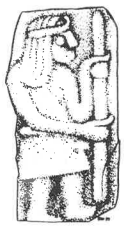

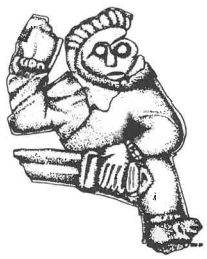

i det mere intensivt dyrkede Østdanmark. Men efter at man på Sjælland er begyndt at bruge de samme metoder, som i Vestdanmark, synes jeg nok, at udviklingen er gået stærkt. De omfattende bopladsundersøgelser, som f.eks. Køge, Roskilde og Søllerød museer har foretaget i de sidste år, kan næsten tage pusten fra selv en jyde, og vigtigst: de har vist, at bopladslevnene eksisterer i en lige så god bevaringsmæssig tilstand som de bedste, der er udgravet i Jylland.

Derfor er en fortsat faglig diskussion og prioritering nødvendig for at udvikle arkæologien og ikke blot reproducere den viden, vi har erhvervet i de sidste 20 år.
Prioriteringen er et nøgleord i dagens moderne samfund inden for den økonomiske ramme, vi kan udføre vor virksomhed i. Inden for arkæologien må man gøre sig klart, at der aldrig vil være penge nok til at udgrave alt det, der findes, og som der skal tages stilling til i henhold til Museumslovens § 26. Men der er bestemt for få penge i dag bare til at undersøge de mest truede fortidsminder – 1 mio. ekstra ville gøre underværker.
Derfor har DAN besluttet, at museerne selv må udføre så meget af det indledende arbejde forud for en undersøgelse, f.eks. prøveudgravninger, at DAN kan vurdere ansøgningerne både ud fra den trussel, som jordarbejdet frembyder for fortidsmindet, og ud fra dets bevaringstilstand samt dets videnskabelige værdi. Beslutningen er truffet for ikke at sætte Museumslovens § 26 ud af kraft ved en bevillingspraksis, hvor alle pengene er brugt i de indledende faser forud for den egentlige undersøgelse. Det er ikke det aktuelle financieringsgrundlag, der vejer tungest i prioriteringen, men det arkæologiske objekt. Ligesom der skal være et vist økonomisk driftsgrundlag for, at et museum får statsanerkendelse, bør der også være et undersøgelsesbudget af en vis størrelse, for at et museum kan godkendes til arkæologisk virksomhed.

Publisering af undersøgelserne

Det faglige prioriteringsgrundlag, som nødvendigvis må bruges i dag, er det forskningsstade, som de forskellige emner inden for arkæologien befinder sig på, dvs. at prioritetsgrundlaget er en fortløbende proces, der hele tiden

udvikler sig, både på landsplan og regionalt. Som det fremgår af flere artikler i DANs årbog »Arkæologiske udgravninger i Danmark«, er der en række hensyn, der må lægges til grund for udvælgelsen af undersøgelsesobjekterne; derfor må hvert objekt altid behandles for sig.
Et stort probelm i dansk arkæologi er at få bearbejdet og publiceret de væsentligste undersøgelser, men dette er nødvendigt for at få det bedste grundlag for en fornuftig prioritering, og der er kun museerne selv til at gøre det. Jeg vil mene, at det i flere tilfælde var vigtigere at få bearbejdet og publiceret visse fund, end fortsat at grave nyt materiale frem. En måde ville være at indgå samarbejde med nabomuseer eller med museer med samme interesse og at inddrage det nærmeste arkæologiske universitetsinstitut. Begge parter har brug for dette samarbejde. Den faglige isolation er en dårlig følgesvend.

For at fremme prioriteringen af de væsentligste anlæg må der på lokalt plan, f.eks. inden for et amt, udarbejdes oversigter over de forskellige perioders eksisterende fundmateriale, og på dette grundlag må man gøre sig overvejelser om mangler og muligheder i materialet, så man ad denne vej kan give de såkaldte nødudgravninger et forskningsmæssigt perspektiv.

□

J. F. Willlumsen: Himmelgåden. Tredje billede af serien Tizian døende. 1938. Olie på lærred. 250×300 cm. J. F. Willumsens Museum.

HIMMELGÅDEN
Fantasirejser for børn og voksne

Af Leila Krogh, J. F. Willumsens Museum

På J. F. Willumsens Museum i Frederikssund sender man børn og voksne på fantasirejser i Willumsens kunstværker. De oplever værkerne på en helt ny måde, hvor fantasien slippes løs, og de besøgende bliver lukket ind i kunstneres billedunivers. Som i en drøm i vågen tilstand sørger gæsterne selv for formidlingen. Museets leder beskriver her fantasirejsen for børn.

Projektet er tænkt som et supplement til museets eksisterende formidling med kataloger, informationsark, omvisninger og foredrag. Deltagerne tager dels udgangspunkt i deres eget liv, dels i Willumsens kunstværker, og de er aktivt med i hele processen. Foruden syns- og høresansen bliver fantasien og dele af underbevidstheden inddraget. Man kommer ud over envejskommunikationen, og der opstår en fælles formidling, når deltagerne indbyrdes fortæller hinanden om rejsen. Ganske få kunstværker inddrages, og de bliver oplevet i højere grad end ved de besøg, hvor man blot går rundt og ser.

Med henblik på skoleklasser har billedkunstneren Lillian Polack i samarbejde med Skoletjenesten udarbejdet projektet »Himmelgåden«, hvor børnene bliver konfronteret med J. F. Willumsens maleri af samme navn. Som 75-årig malede Willumsen sin egen genopstandelse, hvor han med tigerunderkrop og menneskeoverkrop svæver i universet hen over jordkloden. Ved besøget bliver billedet gennemdrøftet, og børnene får mulighed for at diskutere nogle af de gåder, som det byder på! Willumsens hybride gestalt, hans selvforståelse, tilstedeværelsen af både sol, måne, stjerner, lys og mørke, døden og hans svæven i himmelrummet bliver endevendt, hele tiden med udgangspunkt i, hvad børnene rent faktisk kan se. Kun et eneste maleri, undertiden suppleret af de to første billeder i hele serien »Trilogien. Tizian døende« bliver inddraget. Pointen er at holde børnene fast i et værk og lære dem, at det kan være spændende at bore sig ind i et billede og få øje på mere og mere.

De bliver animeret til at bruge deres fantasi i tolkningen, og til sidst bliver de ført et skridt videre af dette spor. Liggende i en rundkreds på det varme gulv, bliver de efter en afslapningsøvelse hjulpet på en fantasirejse.

Med lukkede øjne skal de drømme sig op mod loftet, ud gennem taget og op i himmelrummet. Heroppe skal de forestille sig, at de svæver som halvt dyr, halvt menneske. Når de efter små fem minutter bliver ledt tilbage, er der ikke grænser for, hvad de kan fortælle.

Børnene har været en skildpadde med bule på ryggen, en sæl med luffer og benene som en tiger, en frø i hele kroppen, et næsehorn, der havde svært ved at komme op, en delfin, der svømmede rundt, en elefant med lang snabel osv. De beskrev, hvilken fornemmelse de havde i kroppen, og hvad der skete i rummet, hvor de blandt andet blev ramt af stjerneskud eller oplevede en kamp mellem ufoer.

De fleste af børnene bobler af fortællinger, mens nogle tilsyneladende finder på en oplevelse i farten. De få, der ikke er i stand til at sætte ord på deres oplevelse, har senere i skolen tegnet de utroligste fantasifulde skabninger. For de fleste af børnene lykkes selve fantasirejsen, hvad der forekommer imponerende, da det kræver både koncentration og god vilje. Lykkes det kun delvis eller slet ikke, har børnene dog fået færten af nogle muligheder.

Hovedindtrykket ved en sådan fantasirejse er, at de har fået et enkelt kunstværk ind i kroppen og mærket, at et maleri også kan byde på spænding og nye handlinger. Fra tegneserie- og videokulturen er de fortrolige med transfigurationer, overraskelser og uforudsigelige hændelser, så det falder helt naturligt, at de her selv spiller hovedrollen i et billedtrip. Ved afskeden fik de alle et postkort af »Himmelgåden«, så de med overbevisning kunne fortælle andre om Willumsens og deres egen flyvetur. □

Dansk Museumsindex

Den selvejende institution Dansk Museumsindex, der har til opgave at udvikle et fælles EDB-registreringssystem for danske museer, er nu dannet

Af Stig Miss, formand for DMI

I december 1988 afsluttede det af Statens Museumsnævn nedsatte edb-udvalg sit arbejde med en redegørelse til nævnet.
Udvalget havde i løbet af sit arbejde givet anbefalinger til hvilke pc'ere, tekstbehandlingsprogrammer og finansprogrammer, museerne kunne være tjent med. Der var desuden fremstillet et miniregistreringsprogram, kaldet KORT, for de kulturhistoriske museer med et tilsvarende program for kunstmuseerne godt på vej. Endvidere havde udvalget udarbejdet en beskrivelse af de datakategorier, igen for de kulturhistoriske museer, der skulle indgå i et kommende museumsindex og igen med kunstmuseerne omend ikke i baghjulet så dog godt på vej med de tilsvarende beskrivelser.
Endelig havde udvalget udarbejdet en systembeskrivelse og kravsspecifikation for et kommende index, som dannede grundlag for Statens Museumsnævns udbudsforretning, hvor et antal firmaer afgav tilbud på en systemudvikling. Ingen af tilbuddene skønnedes dog helt at opfylde museernes behov, og Statens Museumsnævn besluttede at foretage en egenudvikling af Dansk Museumsindex ved hjælp af den ekspertise, der var til stede i den danske museumsverden.
Til at forestå udviklingsarbejdet etableredes den selvejende institution Dansk Museumsindex med et kommissorium for bestyrelsen, hvori det hedder, at bestyrelsen har til opgave at iværksætte, udvikle og producere et museums-registreringssystem, kaldet Dansk Museumsindex, og dette arbejde forventes færdigt inden udgangen af 1990.
Dansk Museumsindex bliver som bekendt et registreringssystem, der skal bruges på det enkelte museum, men det er fælles i den forstand, at registreringen kan foregå efter ensartede principper og derfor også vil være sammenlignelig mellem de enkelte museer indenfor samme museumskategori.
DMI skal kunne registrere det hele: Flintøkser, foreningsprotokoller, malerier og forstenede fisk! Men programmet vil være opbygget med specielle moduler, der er tilpasset den enkelte museumskategori.
Det økonomiske grundlag for udviklingsarbejdet hidrører fra SMN samt for midler indgået ved den af SMN iværksatte anpartstegning.
For en beskrivelse af de generelle principper i et kommende elektronisk museumsindex henvises til Jørgen Feders beskrivelse af maj 1989 udsendt til museerne sammen med opfordringen til anpartstegning.
Bestyrelsen for DMI udgøres af de to tilsynsråd for de to centrale registre (Kunstindex Danmark og Det Kulturhistoriske Centralregister) samt to medlemmer hhv. udpeget af Foreningen af Naturhistoriske Museer og Statens Museumsnævn. Personkredsen er (i parentes er anført, hvorfra det enkelte medlem er udpeget):

DKC tilsynsråd
Ib Varnild (Nationalmuseet)
Henrik Jarl Hansen (DKC)
Gudrun Gormsen (DKM)
Michael Lauenborg (DKM)
Jens Henrik Sandberg (FDK)
KID tilsynsråd
Villads Villadsen (Statens Museum for Kunst)
Alena Marchwinski (KID)
Claus Hagedorn Olsen FDK)
Eva Henschen (FDK)
Henrik Vensild (DKM)

For de naturhistoriske museer er udpeget Knud Rosenlund og fra Statens Museumsnævn: Stig Miss, der også er bestyrelsens formand.
På sit første møde den 13. oktober 1989 besluttede bestyrelsen at ansætte museumsdirektør Torben Witt og edb-konsulent Jørgen Feder som lønnede medarbejdere til at udvikle DMI. Dokumentationsenheden på Nationalmuseet vil lægge hus til en del af udviklingsarbejdet, ligesom man også i et vist omfang kan bidrage med arbejdsressourcer herfra.
Som sekretær for bestyrelsen fungerer Kirsten Rex Andersen.

Der er i øvrigt grund til at gentage, at museerne har en »hotline« i alle edb-spørgsmål: Før indkøb af maskiner og programmer eller ved problemer med allerede anskaffet udstyr kan edb-konsulent Jørgen Feder, Nørrebro 17, 5400 Rudkøbing, tlf. 62 51 20 30 kontaktes direkte og for museerne vederlagsfri bistand.

Urfugl, Ravn og Sortspætte

Viborg Leksikon, bind 7, 1989 er udkommet i slutningen af november.

Bindets titel er »Urfugl, Ravn og Sortspætte – Midtjyske fugle fra istid til nutid». Det skildrer udviklingen fra de første fugle på Viborg-egnen til de nutidige midtjyske fugle. Forfatteren *Hans Ole Matthiesen* indleder med at fortælle om de førstkendte fuglearter på grundlag af Ertebølletidens køkkenmøddinger og fund fra middelalder ved byudgravninger. Herefter omtales egnens store fuglepionerer J. D. Christiansen, H. Chr. C. Mortensen og Peter Skovgaard, deres indsamlinger, ringmærkninger og forskning. Størst vægt lægger forfatteren imidlertid på en gennemgang af 8 store biotoper: heden og mosen, skoven, åen, engen, søen, fjorden, agerlandet og byen. Her omtales de mest karakteristiske ynglefugle og ændringer i fuglebestanden på Viborg-egnen, siden Peter Skovgaard udsendte sin bog om det midtjyske fugleliv i 1924. Forfatteren omtaler ligeledes forandringer i biotoperne, såvel som han gennemgår efterårets, vinterens og forårets trækfugle. Bindets sidste kapitel er en gennemgang af de mistede og de nye fuglearter i området gennem de sidste 100 år. Urfugl, Ravn og Sortspætte.. kan som de øvrige bind i Viborg Leksikon-serien købes på Viborg Stiftsmuseum og i boghandelen.

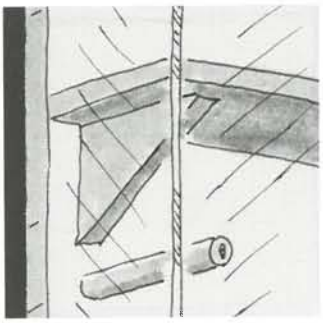

MONT

Mont er et helt nyt og pladsbesparende udstillingssystem, der diskret fremhæver det udstillede.
Med kombinationen af opslagstavle, montre og pult giver Mont de bedste vilkår for at bygge en spændende udstilling op.
Yderligere oplysninger hos:

Birthe Larsen, Udstillingsdesign
Vestergade 20, 4600 Køge. Tlf. 56 63 22 90

Se New York og Washington

Dansk Kulturhistorisk Museumsforening arrangerer studierejse til USA i september 1990

Som omtalt i DANSKE MUSEER nr. 5 1989, arrangerede Dansk Kulturhistorisk Museumsforening en studierejse til England i foråret. På baggrund af tilbagemeldinger fra deltagerne har styrelsen fået den helt klare opfattelse, at der er et stort behov for og udbytte af denne type studierejser.
DKM har derfor besluttet at arrangere endnu en rejse – og denne gang til USA. Opbygningen af turen vil være baseret på miniseminarer, hvor institutioner, efter forhåndsaftale, giver åbenhjertige portrætter af sig selv, deres situation i slutningen af dette årtusinde og deres fremtidsudsigter. Portrætter, der er debatskabende, og som har et erfaringsindhold, der kan bruges af danske kolleger. Måske ikke ny paratviden, men viden, der kombineret med egne erfaringer og overført til danske forhold, kan give fornyet inspiration og ruste os bedre til de mange nye udfordringer, museerne bliver stillet overfor i disse år.

Formidling

Mens overskriften på rejsen til England var struktur, sponsering, ledelsesforhold samt økonomi, vil turen til USA i høj grad bære overskriften FORMIDLING – i ordets bredeste forstand. Men det ville være umuligt, og også forkert, at besøge netop dette land uden at beskæftige sig med nogle af de samme aspekter, som vi gjorde i England. Hvorfor netop USA? Fordi dette land efter vores mening er et foregangsland på formidlingsområdet og

The Cloisters er Metropolitans museum for europæisk middelalderkunst. The Cloisters er beliggende på nordspidsen af Manhattan og er stykket sammen af fem middelalderruiner i Spanien, Frankrig og Italien.

i særdeleshed på udstillingsområdet. Designmæssigt, teknisk og oplevelsesmæssigt har adskillige af de museer, vi skal besøge, været i front og skabt miljøer, som næppe er set i Europa. Det er naturligvis store museer, der har haft mulighed for at lave dette udviklingsarbejde og derfor også dem, vi kan lære af. Men alligevel kan tanker og ideer fint overføres til en mere hjemlig målestok.
Som nævnt er rejsen bygget op over seminarer, men der vil naturligvis blive afsat tid til, at deltagerne på egen hånd kan besøge museernes udstillinger, herunder også museer, der ikke er programsat.

Dem vi gør mere ud af

Rejsen går først til New York, hvor der er arrangeret seminarer på så forskellige institutioner som *Museum of the City of New York,* et ældre traditionsbundet museum, der kan virke meget europæisk, og som har store vanskeligheder.

Søfartsmuseet South Street Seaport, er et nyt museum fyldt med inspiration, med decentrale udstillinger og aktiviteter blandet med privat virksomhed og endelig

South Street Seaport Museum

Brooklyns Children Museum,

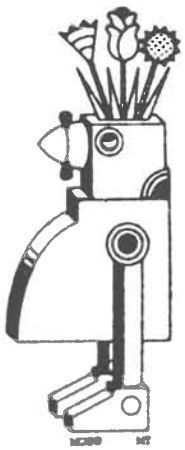

verdens ældste børnemuseum, der også fungerer som en art socialinstitution for områdets børn. En institutionstype, som vi ikke kender fra Danmark, men som trives i allerbedste velgående.

I Washington vil vi naturligvis besøge *Smithsonian Institution,* men også en privat formidlingsinstitution, *National Geographic,* der udover det kendte tidsskrift udgiver bøger, producerer videoer, kort m.m. og driver museum.
AAM, Association of American Museums, vil være vært ved et arrangement, der behandler vilkår for amerikanske museer i dag, ligesom de vil give en orientering om deres meget omfattende informations- og publikationssvirksomhed.
Og endeligt vil *Den Danske Ambassade* arrangere et møde mellem deltagerne og lokale museumsmedarbejdere, ligesom ambassaden vil orientere om sit arbejde som kulturudvekslingsinstitution.

Det forventes, at turen vil tage 10 dage, og at den placeres i de to første uger i september måned 1990. Prisen incl. rejser og hotelophold vil være ca. kr. 10.500. Forhåndstilmeldinger kan gives til DKMs sekretariat, Nr. Madsbadvej 6, 7884 Fur. Tlf. 97 59 35 66.

Jubilæum og årsmøde i Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver

Ligesom Dansk Kulturhistorisk Museumsforening overvejer Sammenslutningen af Lokalarkiver udmeldelse af Dansk Historisk Fællesforening (DHF).

Af Jørgen Dieckmann Rasmussen

Den 21.-22. oktober 1989 var 170 lokalarkivarer fra hele landet samlet på Hotel Faaborg Fjord for at deltage i SLAs faglige orienteringskurser, jubilæumsfest og årsmøde. Arrangementet var placeret så sent på året, fordi det så kunne afvikles på selve 40-års dagen for SLAs stiftelse: den 22. oktober 1949.
Til stede ved årsmødet var repræsentanter fra norske og svenske arkivorganisationer samt indenlandske samarbejdspartnere, heriblandt DKM. DHF og det statslige arkivvæsen deltog ikke.

Faglige orienteringskurser

Der var udbudt 10 faglige orienteringskurser. Emnerne var vedtægtsforhold, erhvervsarkiver, fotodokumentation, lokalhistoriske film, indretning af arkivlokaler, arkivets håndbøger, ordning-registrering-formidling af store negativsamlinger, introduktion til EDB-programmet ARKIBAS, erfaringsindsamlingskursus for ARKIBAS-brugere og forskning i foreningshistorie.

Jubilæumsbog

40-års jubilæet markeredes lørdag aften med en jubilæumsfest. Under middagen overbragtes mange hilsener, og der taltes om behovet for et fortsat samarbejde mellem de danske kulturhistoriske organisationer, selv om rammerne måtte blive andre end de nu kendte.
Under middagen offentliggjorde bestyrelsen en jubilæumsbog med titlen Folkets Arkiver. Heri præsenterer en række lokalarkivarer og personer med tilknytning til lokalarkivverdenen deres syn på lokalarkivernes stilling i dag samt deres forventninger til fremtiden.

Årsmødet

Selve årsmødet blev indledt med en gruppevis drøftelse af styrelsens beretning, der var udsendt til medlemmerne på forhånd. I hver gruppe sad et styrelsesmedlem. Grupperne refererede så deres forhandling på årsmødet.
Fremgangsmåden blev anvendt første gang sidste år med godt resultat. Styrelse og medlemmer kommer tættere på hinanden end ved en traditionel behandling af beretningen.
Hele beretningen kunne naturligvis diskuteres, men medlemmerne blev især bedt om at kommentere forslaget om navneskift, uddannelses- og kursuspolitik, ophør af samarbejdet med Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger om udgivelse af Lokalhistorisk Journal, DHF og forslag til ændret kontingentberegning.
Styrelsen havde foreslået sammenslutningens navn ændret til Sammenslutningen af Lokal Arkiver, hvilket er mere moderne og mundret. Forslaget blev vedtaget.
Uddannelsesspørgsmålet havde tiltrukket sig megen opmærksomhed i grupperne. Bl.a. havde styrelsens forslag om en form for lokalarkivaruddannelse tiltalt mange, og det blev også foreslået at optage samarbejde med andre om kurser og uddannelse, f.eks. Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger og Museumshøjskolen. Styrelsen vil nu bearbejde kommentarerne på grundlag af den inspiration, tilbagemeldingen gav.
Med hensyn til styrelsens beslutning om at indstille samarbejdet med SLF om udgivelsen af Lokalhistorisk Journal gjorde der sig mange forskellige synspunkter gældende. Nogle talte for at bevare et talerør udadtil, mens andre forstod vanskelighederne med at skaffe en redaktør til at få de mange gode meninger omsat i artikler. Enkelte pegede på mulige nye samarbejdspartnere, f.eks. DANSKE MUSEER.
Spørgsmålet om Lokalhistorisk Journal blev af flere kædet sammen med samarbejdet inden for den lokal- og kulturhistoriske verden, herunder spørgsmålet om DHFs fortsatte eksistens. Nogle appellerede til ikke at træffe for drastiske beslutninger, fordi muligheden for samarbejde sikkert ville blive bedre inden for en overskuelig fremtid.
Mange erkendte imidlertid, at DHF i den foreliggende form ikke havde nogen umiddelbar appel til lokalarkiverne, og en enkelt gruppe meldte tilbage, at hele sagen var et styrelsesanliggende. Nogen glødende forsvarstale for DHF blev der dog ikke holdt. □

Ny referencegruppe for nyere tids kulturhistorie

Af Søren Manøe

Referencegruppen for nyere tid er på Statens Museumsnævns foranledning blevet nedsat. Udvalget består af 6 medlemmer, heraf 3 valgt blandt museerne:

- Birgit Vorre, Nationalmuseet
- Lars Holst, Skagen Fortidsminder
- Peter Dragsbo, Esbjerg Museum.
- Nationalmuseets 3. afd. har udpeget John Erichsen
- Institut for Europæisk Folkelivsforskning Bjarne Stoklund
- Statens Museumsnævn har af sin midte valgt Søren Manøe til referencegruppens formand.
- Gruppens sekretær er museumskonsulent Morten Lundbæk.

Udvalgets arbejdsopgaver er bl.a. at rådgive Statens Museumsnævn i sager vedrørende nyere tids kulturhistorie, herunder at behandle ansøgninger til Rådighedssummen og indstille disse til Nævnet.
I den ny museumslov § 36a pålægges det kommunalbestyrelserne at »underrette de kulturhistoriske museer, der har ansvaret for det etnologiske arbejde i området, når der udfærdiges lokalplan eller meddeles ombygnings- eller nedrivningstilladelser, der vil medføre afgørende ændring i brug eller funktion af bygninger, bebyggelser eller andre kulturlevn«.

Det er situationer som denne, hvor et klart bevaringsværdigt hus bliver nedrevet, der gerne skulle blive færre af, med den nye museumslov.

Gruppen har indgående drøftet denne lovtekst, og hvorledes vi rent praktisk kan efterleve den. Kommunerne har krav på at vide, hvilket museum, der varetager netop deres område på dette faglige felt. Derfor er det nødvendigt med en landsdækkende etnologisk inddeling i lighed med de arkæologiske ansvarsområder. Desuden må det afklares, hvilke museer, der kan påtage sig dette etnologiske undersøgelsesarbejde, ligesom der bør laves en definition på et etnologisk museum.
Gruppen har nedsat et 3-mands udvalg til at udarbejde forslag til vejledende retningslinier for den praktiske gennemførelse af kommunernes underretning om § 36a sager. Resultatet udsendes til kommunerne samtidig med meddelelsen om fordelingen af § 36a ansvarsområderne. Denne inddeling og vurdering af museumskategorien vil naturligvis blive udsendt til udtalelse i museumsrådene forinden den endelige behandling i Nævnet.
På mødet drøftedes også muligheden for at samordne ansvarsområderne mellem specialmuseerne og lokalmuseerne samt Nationalmuseet. Der var enighed om, at dette bør foregå i Nævnets regi. Gruppen afventer Nationalmuseets handlingsplan, som foreligger inden længe.
Et andet emne, som også blev berørt, er puljesamarbejdet (samarbejde mellem museer med samme arbejdsområder. Eksempelvis fiskeri, bolig, industri, red.), hvortil der ønskes sekretariatsbistand. Gruppen erkendte, at der er et behov for en styrkelse af den almindelige information i museumsverdenen om puljerne og deres virksomhed. Gruppen vil arbejde videre med ideen om et puljesekretariat.
Gruppen er absolut lydhør for ideer og nye initiativer, og såfremt museerne har ønsker om drøftelse af disse, bedes man kontakte gruppen, der så vil tage det med på næste møde.

□

Jagt – våben

Odder Museum åbner ny permanent udstilling om jagt og jagtvåben

Træsnit: Bjarne Nielsen

Udstillingen bygger på en stor samling af jagtvåben, der er skænket til Odder kommune af en lokal samler. Gennem et langt liv har giveren systematisk og indsigtsfuldt opkøbt jagtvåben. Alle væsentlige stadier i jagtgeværets godt 400-årige udvikling er repræsenteret: Luntelås, hjullås, snaplås og flint, perkussion og kammerladning, tændnål, stift og centraltænding, luft- og vindbøsser. Desuden er der armbrøster, hirschfängere, fælder, krudthorn og andet jagttilbehør.
I 1987 bevilgede Odder byråd penge til opførelse af nye bygninger på museet, der foruden foredragsrum, særudstillingslokale og værksteder skulle rumme jagtvåbensamlingen. De nye bygninger stod færdige i 1988 og er nu indviet sammen med den officielle åbning af jagtvåbenudstillingen.
Arkitekt Erik Schmidt, som vandt arkitektkonkurrencen, har stået for byggeriet, der falder smukt ind i miljøet omkring den fredede Odder Vand- og Dampmølle, som danner rammen om Odder Museum.

Udstillinger

Kvindemuseet i Århus – »Kog! gryde, kog!«

Udstilling om husførelse, fra havebrug og hønsehold, til vask, rulning, strygning, i bryggers, kælder og på loft, til rensning af kød og grønt, konservering af madvarer og forberedelse af måltider i køkkenet, til kronen på værket: stuens smukt dækkede bord og opbevaring af de fyldte krukker, flasker og glas og det rene linned på hylder, i kamre og skabe tilbage til den usynlige og altid tilbagevendende oprydning, rengøring og sætten på plads. Husførelsen er ikke længere tilstrækkelig rygrad i en kvindelig identitet. Men det er stadig nødvendigt, og det gør stadig ikke sig selv. Det er ulønnet. Det har mistet den status, det engang havde. Det er usynligt, synes man ofte. Kærlighedens arbejde, kaldes det, i grænselandet mellem omsorgen, monotonien, isolationen. Skyggearbejde, hvis timetal for den enkelte og nationaløkonomiske betydning ikke gøres op. Husarbejdets redskaber taler i sig selv om det kvalificerede og mangfoldige håndværk, som husarbejdet har været i første halvdel af dette århundrede. Arbejdsprocesserne belyses gennem genstandene – ca. 1200 og yderligere gennem lysbilleder, personlige erindringer og håndbogslitteratur.
Udstillingen varer til februar 1990.

Danmarks Grafiske Museum i Odense

Har fejret 5 års fødselsdag med stor festivitas og mange gaver, herunder tilsagn om statsstøtte fra 1990.
Samtidig har museet udvidet sit arbejdsområde til også at omfatte *DANSK PRESSEMUSEUM,* som er overflyttet fra Århus til et bofællesskab med Danmarks Grafiske Museum.

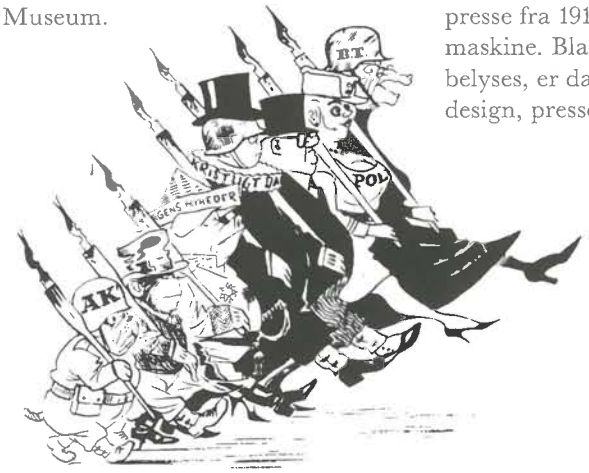

Tegning af Herluf Bidstrup, Land og Folk, ca. 1960.

Dansk Pressemuseum

Med udvidelsen af museets arbejdsområde i 1989 til også at omfatte dansk pressehistorie, gøres der særligt meget ud af de trykte produkter: Aviser og blade – fra den første danske vais i 1666 til nutidens farve- og billedmættede nyhedsorganer. Den tekniske historie vises bl.a. ved Flensborg Avis' rotationspresse fra 1917 og den første telefotomaskine. Blandt andre emner, der belyses, er dagbladenes journalistik, design, pressefotos og distribution.

Julen med Carl Larsson – på Århus Kunstmuseum

Efter 10 års indsats, for at vise en stor Carl Larsson-udstilling i Århus lykkes det nu, og Århus Kunstmuseum viser i tiden 4. november 1989 til 7. januar 1990 en stor retrospektiv udstilling af Carl Larssons værker. Den rummer omkring 100 oliebilleder, akvareller og grafiske værker, heriblandt mange kendte billeder, som i dag nærmest er folkeeje, også i Danmark. Men den viser også en hidtil ret ukendt side af kunstneren, idet der er medtaget en række arbejder, som Carl Larsson udførte i sine unge år i Paris. Det er lyse og lette skildringer af unge piger i grønne omgivelser, malet med virtuositet. Endelig giver udstillingen eksempler på Carl Larssons illustrationskunst. Bl.a. har han illustreret norske folkeeventyr og H. C. Andersens eventyr.

Sadao Watanabe – en japansk kunstner på Museet Holmen, Løgumkloster

Museet Holmen, der specielt interesserer sig for nyere kirkearkitektur og -kunst, har med støtte fra bl.a. The Scandinavian-Japan Sasakawa Foundation fået mulighed for at erhverve en række værker af den kristne japanske kunstner Sadao Watanabe.
Samlingen, der nu får fast ophold i Danmark, spænder over 28 års kunstnerisk virksomhed fra 1961 frem til 1989 og omfatter en lang række af Watanabes karakteristiske værker med motiver fra Bibelen.
Hovedparten af værkerne er udstillet på Museet Holmen til 31. december 1989 og vil derefter blive vist på Holstebro Kunstmuseum.

Sadao Watanabe anvender katazome-kunsten til sit arbejde. Efter at have påført naturstoffer på rispapir, som fikseres med et stof fra den adstringerende dadelblomme, vasker han det håndlavede japanske papir. Efter så at have lagt rismasse på papirstencilen påfører han naturfarve over det hele og vasker papiret igen.

»Danske Museer« er et blad der henvender sig til enhver der interesserer sig for den danske museumsverden. Bladet vil fortælle om de kunsthistoriske, de kulturhistoriske og de naturhistoriske museer med udsyn til den udenlandske museumsverden.

INDHOLD

Børnesygdomme 2
Claus Olsen
Nye tider – nyt museum 3
John Erichsen
Er Østdanmark glemt? 9
Karen Løkkegaard Poulsen
Svar til Karen Løkkegaard 13
Steen Hvass
Himmelgåden 15
Leila Krogh
Dansk Museumsindex 16
Stig Miss
Se New York og Washington 18
Årsmøde i Sammenslutningen af Lokalarkiver 20
Jørgen Dieckmann Rasmussen
Ny referencegruppe for nyere tids kulturhistorie 21
Søren Manøe
Udstillinger 23

I forbindelse med Nykøbing Falsters 700 års jubilæum i sommeren 1989, rekonstruerede en middelalderlig kastemaskine, en såkaldt blide. Den 12 tons tunge maskine er placeret ved Guldborgsund og demonstreres lejlighedsvis for publikum, hvor der skydes med tunge stenkugler ud over vandet, og der berettes om middelalderlig krigskunst!

Forsidebilledet viser en kopi af en jernaldervogn, fundet i en grav på Lønne Hede nær Nymindegab. Undersøgelsen fandt sted i 1968 i et samarbejde mellem Nationalmuseet og Varde Museum. En ny rekonstruktion, med afstøbning af de originale smykker m.v., kan ses i en ny udstilling på Blåbjerg Egnsmuseum.
Foto: Brian Kristensen.

DANSKE MUSEER

Udgivet af Museumstjenesten. Udkommer ca. 6 gange om året.
»Danske Museer« erstatter det tidligere tidsskrift »Museumsmagasinet«.
Redaktion af dette nummer: Michael Lauenborg og Tove Borre.
Redaktionskomite: Jan Garff, Statens Museum for Kunst, Tove Hatting, Zoologisk Museum, Flemming Johansen, Ny Carlsberg Glyptotek, Claus Olsen, Skagens Museum, Vibeke Woldbye, Kunstindustrimuseet, Stig Jensen, Den Antikvariske Samling.
Redaktionens adresse: Tove Borre, Ørslev Kloster, Hejlskovvej, 7840 Højslev, tlf. 97 53 85 65. Michael Lauenborg, Esbjerg Museum, Nørregade 25, 6700 Esbjerg, tlf. 75 12 78 11.
Abonnement årligt: 100 kr. Ekspedition: Museumstjenesten, Sjørupvej 1, Lysgård, 8800 Viborg. Tlf. 86 66 76 66.
Lay-out: Else Kierstein, Esbjerg Museum.
ISSN 0904-0579
Sats og tryk: Arnold Thomsen A/S, Esbjerg
Eftertryk er kun tilladt i uddrag og med tydelig kildeangivelse.
Frist for aflevering af stof til næste nummer, der udkommer i februar 1990, er den 10. januar.